

Finn Askgård: Kampen om Østersøen 1654–1660. Et bidrag til nordisk søkrigshistorie på Carl X Gustafs tid. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, København 1974. 652 s. Samtidig udsendt som Carl X Gustaf-studier bd. 7.

Arne Ståde och Jan Wimmer (red.): Polens krig mod Sverige 1655–1660. Carl X Gustaf-Studier 5. Militärhistoriska Förlaget, Stockholm 1973. 432 s. Oversat fra polsk af Birger Calleman. Samtidig udgivet på polsk af Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa, med titlen *Wojna polsko-szwedzka 1655–1660*.

Krigene i Nordeuropa 1655–60 er efterhånden en af de bedst behandlede perioder i Nordens historie især ud fra et militærhistorisk synspunkt. Æren for dette tilkommer specielt det store Carl X Gustaf-projekt, som på svensk initiativ startede i begyndelsen af 1960-erne. Fra starten var projektledelsen klar over, at bl. a. af ressourcemæssige grunde kunne projektets mål kun nås ved internationalt samarbejde, hvorfor man inviterede de militærhistoriske institutioner i nabolandene til at deltage i arbejdet. Allerede i 1967 udkom et norsk bidrag til projektet, nemlig Arne Odd Johnsen: *Krabbekrigen* (Carl X Gustaf-studier nr. 2), i 1973 og 1974 udkom henholdsvis et polsk og et dansk bind, og det kan tilføjes, at et finsk bidrag er under forberedelse. Det er dog værdt at bemærke, at projektet kun har fungeret som en slags redaktionskomité. Der er ingen organisk forbindelse mellem de enkelte værker, man tilsigter ingen fælles konklusion, og projektledelsens funktion har tilsyneladende især bestået i at skabe en materialesamling i Uppsala samt at formidle de nødvendige kontakter.

Det danske bidrag til projektet består af overinspektør ved Tøjhusmuseet Finn Askgårds meget imponerende behandling af søkrigen i Østersøen forstået som samtlige de krigsførende landes maritime operationer. Askgård har beskæftiget sig med Carl Gustaf krigene i mange år. Således skrev han i 1958 sammen med Gunnar Olsen »En kamp for livet« (Vi og vor Fortid nr. 17) samt »Østersøpolitiken og Hollands hjælp til København« (Hist. Medd. om Kbh. 1959) samt den mere dybtgående afhandling »Den korte fred. Mellemkrigstiden 26/2–7/8 1658« i Carl X Gustaf-studier I, 1965.

Værket er baseret på omfattende arkivstudier, ikke blot i Norden men også i Nederlandene og i mindre grad tillige i Frankrig. Det er klart, at på denne måde kan der skabes en form for militærhistorie, som har en helt anden værdi end den traditionelle nationalt centrerede, idet man får et helhedsbillede af udviklingen og af situationen på forskellige kritiske tidspunkter. Meget af kildematerialet har omend sporadisk været benyttet tidligere, det gælder først og fremmest de berettende kilder (dagbøger, rapporter, breve m. v.), men Askgård har som den første systematisk gennemgået hele det store kamerale materiale, hvorved han bliver i stand til meget præcist at gøre rede for de enkelte skibes bevægelser, udrustning og bemanning, tabslister m. v., og på denne baggrund kan forfatteren analysere flådernes styrkeforhold og vurdere udfaldet af kampene langt mere velbegrunder, end det tidligere har været muligt. Og heldigvis er det ikke kun krigshistorie. Overalt er søkrigen blevet placeret i den udenrigspolitiske ramme, hvor den selvfølgelig hører hjemme.

Det er naturligvis svært på én gang at skulle fremstille og opsummere kildernes mængder af data og samtidig give en læseværdig fremstilling af søkrigen. Askgård har på mange punkter løst denne vanskelige opgave, men teksten ville nok have vundet i klarhed, såfremt forskellige rækker af facts, f. eks. skibslister var blevet flyttet fra hovedteksten til noterne eller bilag. Forfatteren erkender selv (s. 485), at de mere generelle træk forsvinder i den stofmættede bog. Han fremlægger derfor i bogens slutkapitel nogle meget interessante synspunkter på de store træk i udviklingen, som han også i tidligere arbejder har antydnet, nemlig at hensynet til forsyninger, rekruttering og supplerings af

mandskab samt krigens finansiering spillede en helt afgørende rolle for mange af de vigtigste beslutninger under krigene. Da disse motiver bag beslutningerne sjældent nævnes i kilderne, har historikerne ofte været tilbøjelige til at tillægge beslutningstagerne andre og mere vidtskuende motiver. Det er blot beklageligt, at Askgaard ikke i højere grad benytter bogen til at dokumentere disse synspunkter.

Bogen er forsynet med et register over skibsnavne og et over personnavne. Men det ville nu have været rart med et register over geografiske navne, selvom bogen har en forholdsvis fyldig indholdsfortegnelse.

Det polske bidrag til Carl X Gustaf-projektet består af en samling af handlinger, der behandler forskellige militærhistoriske aspekter af Polens historie under svenskekrigene. Et lignende samleværk udkom i 1957 (*Polska wo Kresie drugiej wojny pólnocnej 1655–60*), men en del af artiklerne heri udmærkede sig mere ved deres ideologiske grundholdning end ved indsigt i kildematerialet. En sådan slagside er man helt fri for i den foreliggende publikation. Det skal understreges, at den militærhistoriske forskning har taget et vældigt opsving i Polen i det sidste årti. Her skal blot nævnes monografier som Jan Wimmer: *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII w.* (Den polske hær i 2. halvdel af 17. årh.), Warszawa 1965 og Tadeusz Nowak: *Polska technika wojenna XVI–XVII w.* (Polsk militær teknik i 16.–18. årh.), Warszawa 1970.

Det er da også tydeligt, at det er en moderne form for militærhistorie, der her præsenteres. Det er ikke så meget de enkelte slag, som det er organisation, forsyning, teknik, taktik og strategi, der analyseres.

For den læser, der ikke i forvejen er specialist i emnet, er det mest hensigtsmæssigt at begynde på bogen bagfra, idet den sidste artikel, Jan Wimmer: *Polens krig mod Sverige 1655–1660 – operativ översikt*, giver en meget overskuelig og klar oversigt over Polens militære geografi og forløbet af de militære operationer under krigen, som derved bliver en god introduktion til de øvrige artikler. Takket være en række 3-farvede kort er det muligt at forstå forløbet af krigsoperationerne, men man kunne dog ønske sig, at specielt de kort der illustrerer bevægelser over længere perioder havde været forsynet med i hvert fald nogle dateringer for de vigtigste begivenheder.

Af de afhandlinger i bogen, der har størst almen interesse skal nævnes Jan Wimmers anden afhandling: *Armé och finansväsen i Polen 1655–60*. Han giver (med udgangspunkt i sin ovenfor nævnte bog) en god oversigt over det polske skattevæsen tilbage til 1620-erne og over den polske form for krigsfinansiering, der på mange punkter minder om forholdene i Norden, men som dog synes at være endnu mere kaotisk og på forhånd håbløs selv i fredstid, bl. a. fordi Polen kun har få større byer (Lwów og Gdańsk) med købmænd, der kan forsyne hæren på kredit. Det er på denne baggrund ikke så mærkeligt, at i de tungeste år 1656–58 måtte hæren helt undvære centrale forsyninger og sold, og var altså henvist til at leve af hjemlandets i forvejen af svenskerne udplyndrede civilbefolkning.

Blandt de øvrige afhandlinger skal kun fremhæves Edmund Cieślak: *Gdańsk's militär-politiska och ekonomiska betydelse 1655–60*, som stærkt fremhæver byens rolle for krigens udfald. Hertil skal dog bemærkes, at svenskerne næppe gjorde et eneste alvorligt forsøg på at erobre byen, ikke så meget på grund af byens heltmodige forsvar og borgernes patriotiske sindelag (som nok kan diskuteres) som fordi en svensk erobring havde betydet åben krig mellem Sverige og Nederlandene, der derved ville have mistet deres vigtigste handelspartner i hele Østersøområdet. Danmarks beskedne rolle i hjælpen til Gdańsk i form af en mindre flådeekspedition til byens red i september 1656 nævnes også af Cieślak, som tilmed vedligeholder den polske tradition om, at Frederik 3. personlig var med på et af skibene, hvad der mangler ethvert hold i kilderne.

Af formalia må siges, at oversættelsen til svensk er god og præcis. Det virker dog noget småligt, at trykkeriet ikke har kunnet ofre korrekte typer til de polske ortografiske tegn, som naturligvis i rigt mål forekommer i bogen, men har brugt nogle meget hjemmelavede. Ligeledes kunne man ud over personregisteret have haft hårdt brug for et stednavneregister og en fælles bibliografi, idet der kun er noter og henvisninger til de enkelte artikler. Men det værste er næsten mangelen på en ordliste over de mange polske begreber, embeder og titler, som oversætteren helt korrekt har valgt at gengive i den polske form, men ofte uden nogen forklaring.

Uanset disse mangler, må det dog betegnes som et stort fremskridt, at der hermed er lukket en dør op på klem for en forskning, som ellers udelukkende har været forbeholdt de polsk-kyndige.

Karl-Erik Frandsen

Elsa Sjöholm: Rechtsgeschichte als Wissenschaft und Politik. Studien zur germanistischen Theorie des 19. Jahrhunderts. Münchener Universitätschriften, Abhandlungen zur rechtswissenschaftlichen Grundlagenforschung Bd. 10, Berlin, J. Schweitzer Verlag 1972. 148 + XVIII s.; DM. 28.

Med baggrund i romantikkens samfunds- og historiesyn og i søgen efter en national identitet i det splittede Tyskland fremstod i begyndelsen af det 19. århundrede en blomstrende, nationalt præget forskning inden for tysk sproghistorie, folkløse, religionshistorie m.v. og herunder udvikledes også den særlige *germanistiske* retshistoriske skole. Denne forskningsdisciplin har vekselvirket med og har haft stor indflydelse på samtidens og eftertidens retslige og politiske udvikling i Tyskland og Skandinavien. Ligeledes har denne skole påvirket og til tider helt domineret al senere tysk og skandinavisk retshistorisk forskning, men desværre for forskningsresultaternes relevans uden at de bagved liggende metoder og teorier løbende er blevet debatteret og korrigeret. Først fra begyndelsen af 1970'erne synes et afgørende teoretisk og metodisk nybrud på vej,¹ og Elsa Sjöholms disputats fra Stockholms Universitet må her hilses med glæde, som et grundlæggende arbejde om den germanistiske, retshistoriske skoles opståen, udvikling og vekselvirkning med den samtidige politiske debat.

Forfatterens indfaldsvinkel er historiografisk, og det er en gennemgående opfattelse hos hende, at den germanistiske forsknings grundlæggende teorier er uvidenskabelige konstruktioner. En forklaring på disse konstruktioners opståen og vide udbredelse, finder hun derfor, bør søges uden for forskningsdisciplinens egne rammer (s. 8), dvs. i det politiske og åndelige miljø, hvormed ikke blot denne specielle forskningsgren, men al jura og historieforskning vekselvirker. Hovedemnet for afhandlingen er Elsa Sjöholm nået frem til gennem et studium af den i forskningen og især af germanisterne hævdede sammenhæng mellem den engelske juryinstitution og den middelalderlige svenske nævningeinstitution. I kap. VI og VIII behandler hun overbevisende, men måske unødvendigt omstændeligt disse emner. Bortset fra denne dispositions-mæssige skævhed er afhandlingen i øvrigt bygget logisk og sammenhængende op. Alligevel må det anbefales læseren

¹ Ole Fenger, *Fejde og Mandebod*, Århus 1971 og Birgitte M. Wählin, *Retshistorisk metodik og teoridannelse*. Scandia 1974, s. 165-91. Også i tysk forskning er et nybrud på vej; Sjöholms bog er fx. blevet til i nær kontakt med en gruppe retshistoriske forskere ved det juridiske fakultet, München Universitet. Henvisninger til Sjöholms afhandling vil blive givet ved sidenumre i parentes direkte i anmeldelsens tekst.